

СЕКЦІЯ 11 МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

УДК 004.43:81'25

Бочарова А.С.*аспірант кафедри інформаційних систем
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця*

ТРУДНОЩІ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ ЕКОНОМІЧНОГО ТЕКСТУ

MACHINE TRANSLATION PROBLEMS OF ECONOMIC TEXT

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена актуальному питанню типових труднощів перекладу економічного тексту, які виникають під час машинного перекладу. У роботі виділено низку труднощів машинного перекладу, наведено приклади помилок під час перекладу економічного тексту, а також запропоновано шляхи усунення деяких труднощів.

Ключові слова: переклад, машинний (автоматичний) переклад, системи машинного перекладу, типові помилки, економічні терміни.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена актуальным вопросам типовых трудностей перевода экономического текста, которые возникают во время машинного перевода. В работе выделено ряд трудностей машинного перевода, приведены примеры ошибок перевода экономического текста, а также предложено пути устранения некоторых трудностей.

Ключевые слова: перевод, машинный (автоматический) перевод, системы машинного перевода, типовые ошибки, экономические термины.

ANNOTATION

The article is devoted to topical issues of the typical difficulties of translation of economic text, which arise during the machine translation. Difficulties of machine translation are highlighted in the work, are examples of errors of translation of economic text and suggested ways to address some of the difficulties.

Keywords: translation, machine (automatic) translation, machine translation systems, standard error, economic terms.

Постановка проблеми. Характерними тенденціями активізації сучасного суспільства є посилення процесів глобалізації та інформатизації, що приводять до інтернаціональних зв'язків і контактів. Сьогодні розвиток науки та техніки неможливий без обміну спеціальними даними, що з'являються в різних країнах світу. Мовний бар'єр є перешкодою на цьому шляху та подолати його за допомогою традиційного перекладу повністю неможливо, оскільки обсяги текстів, які потребують перекладу, постійно зростають, і навіть збільшення кількості перекладачів не в змозі повністю задовольнити потреби у фахових перекладах. Індустрія перекладу стала частиною системи міжнародних зв'язків в умовах сучасної глобалізації [5].

Однією з можливостей подолання мовного бар'єру під час спілкування є застосування сис-

тем машинного перекладу (далі – СМП) як засобу підвищення продуктивності перекладацької діяльності. У XXI ст. – столітті науки та інформатики – машинний переклад стає особливим і ефективним засобом для міжмовної комунікації в усіх галузях сучасної науки й техніки. На сучасному етапі розвитку інформаційних систем та технологій машинні перекладачі можуть бути лише в якості підмоги для людини, але вони не спроможні замінити людей-перекладачів. Насамперед це пов'язано з тим, що здебільшого машинний перекладач не може здійснити повноцінний переклад з однієї мови на іншу, оскільки існують проблеми з семантичними, граматичними та синтаксичними зв'язками в реченні, з відтворенням термінології, що відповідає тій чи іншій галузі тощо. Якість машинного перекладу визначає рівень складності науково-технічного тексту: чим складніший текст, тим більше помилок трапляється в здійсненому машиною перекладі. Такі помилки значною мірою дезінформують перекладача щодо предметно-логічного та прагматичного значення слів у вихідному тексті, неточно зображають предмет висловлення. Зважаючи на наявність великої кількості помилок під час машинного перекладу, редагування є обов'язковим етапом оброблення вихідного тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні науковці працюють над вирішенням проблем автоматичного перекладу, що зумовлено практичною необхідністю у ньому. Проблеми перекладу, зокрема машинного, розглядали у своїх працях такі автори, як С. Баборига [1], Т. Грязнухіна, Ж. Мацак, О. Черемська [8], М. Блехман, В. Войнов, Ю. Марчук, А. Міщенко [4], В. Ткачук [6], Н. Франчук [7].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз та узагальнення досліджень наукових видань показали, що питання машинного перекладу тексту має низку цінних і важливих думок як загального, так і часткового характеру, проте їх наявність

не виключає подальшого вивчення проблеми. Особливої уваги заслуговують питання щодо типових помилок під час машинного перекладу економічного тексту.

Метою статті є розкриття типових помилок, які виникають під час машинного перекладу економічного тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. З погляду лінгвістики, переклад – це процес (діяльність) і результат створення на основі початкового (вхідного) тексту однією мовою рівноцінного йому за комунікативною метою тексту іншою мовою (вихідного) [6, с. 4]. Машинний переклад – автоматичний переклад тексту з однієї мови на іншу за допомогою технічних пристроїв.

Проблема автоматичного перекладу з'явилася майже одночасно з появою перших ЕОМ і на сьогодні залишається актуальною. Насамперед машинний переклад виконує функцію допоміжного засобу в роботі перекладача, оптимізує процес перекладу, обробляє великі обсяги інформації. Але існують певні труднощі, які виникають під час автоматичного перекладу. Серед типових помилок виділимо такі:

1. Неперекладені слова. У вихідному тексті українською та російською мовами дуже часто вживають англійські словоформи, оскільки англійські слова відсутні в електронному словнику, наявність орфографічної помилки під час написання слова або неправильно/не повністю зроблено морфологічний аналіз англійської словоформи тощо. Урахування цієї категорії помилок є поки що завданням людини-перекладача, яка повинна додатково заповнювати словник користувача, зважаючи на морфологічну структуру внесеного слова.

2. Лексико-семантичні труднощі під час перекладу. Вони полягають у тому, що для багатозначного слова було обрано еквівалент з електронного словника, який не відповідає контексту. Причини появи таких помилок – не повний або не точний лексикографічний опис різних тлумачень багатозначного слова з урахуванням граматичного контексту, моделей керування і лексичних класів слів. Так, наприклад, під час перекладу речення *«A primary market is a financial market in which new issues of a security, such as a bond or a stock, are sold to*

initial» програма «Google Перекладач» здійснила переклад «new issues» як «нові питання», а «security» – «безпека» («Первинний ринок є фінансовий ринок, на якому нові питання в безпеці, такі як облигації або акції, які продаються в початкових покупців»). Хоча правильний варіант перекладу має бути таким: «Первинний ринок – це фінансовий ринок, на якому новий випуск цінних паперів, таких як облигації або акції, продають початковим покупцям». У цьому реченні також спостерігаємо порушення узгодження та керування.

Як відомо, в російській термінології є таке поняття, як «казначейський білет», яке після перекладу на українську звучить як «казначейський білет». У разі машинного перекладу слова «білет» програма «Google Перекладач» перекладає як «квиток». В українській мові це слово має такі значення:

- а) документ, який засвідчує належність до певної організації. Парти́йний квиток;
- б) картка, яка придбана у спеціальних ларьках і яка дає право на проїзд у міському транспорті, відвідування музею, театру тощо. Квиток на проїзд. Трамвайний квиток. Проїзний квиток. Вхідний квиток. Залізничний квиток [7].

Приклад: речення рос. мовою «Казначейский билет – краткосрочная (до одного года) государственная облигация, не дает официального процента» українською перекладається як «Казначейський квиток – короткострокова (до одного року) державна облигація, не дає офіційного відсотка».

Для того, щоб уникнути подібних порушень норм української літературної мови, було б краще подати у словниковій статті більш диференційний опис контексту – лінгвістичних умов використання різних значень багатозначного слова.

3. Труднощі під час перекладу дієприкметників та дієприкметникових зворотів. Вони полягають у тому, що стійке фразеологічне словосполучення, а також економічні терміни, виражені словосполученням, не внесені до електронного словника, а тому машинний переклад здійснюється послівно, наприклад (табл. 1).

О. Черемська, розглядаючи проблеми термінологічного нормування в економічній сфері, зазначає, що порушення норм найчастіше зумовлені вживанням російськомовних запозичень

Таблиця 1

Російський текст	Текст, перекладений програмою «Google Перекладач»	Відредагований після машинного перекладу текст
<i>Ваш проект самый интересный</i>	Ваш проект самый цікавий	Ваш проект найцікавіший (найбільш цікавий)
<i>Я считаю, что Вы правы</i>	Я рахую, що Ви праві	Я вважаю, що Ви маєте рацію
<i>В большинстве случаев</i>	В більшості випадків	Здебільшого (переважно)
<i>В рамках исследования</i>	В рамках дослідження	У межах дослідження
<i>В данном тексте</i>	В даному тексті	У цьому тексті
<i>Полученные знания</i>	Отримані знання	Здобуті знання
<i>Бежать со всех ног</i>	Бігти з усіх ніг	Бігти щодуху (щосили)
<i>Быть на хорошем счету</i>	Бути на хорошому рахунку	Мати добру репутацію
<i>Идти на убыль</i>	Йти на спад	Спадати
<i>Меры по предупреждению</i>	Заходи з попередження	Запобіжні заходи, заходи запобігання
<i>Час от часу не легче</i>	Час від часу не легше	Що далі, то важче

і кальок. Калькування спостерігається також і під час машинного перекладу, наприклад: **оборотні активи** замість *обігові*; **внутрішньоторговельний баланс** замість *внутрішньо торговельний*; **денежные средства, грошові кошти** замість *кошти*; **поставка товарів, умови поставки базові** замість *постава, постачання*; **в розстрочку** замість *на виплат*; **виручка** замість *виторг*; **недоїмка страхових платежів** замість *недоплата*; **надбавка за розстрочку, надбавка ризикова** замість *надвишок*; **вексельна мітка** замість *вексельна позначка*; **чистий приплив капіталу** замість *надходження* [8].

4. Труднощі під час перекладу прийменників. Помилки цього типу полягають у тому, що в словнику не враховане сильне прийменникове керування, зокрема дієслів, віддієслівних іменників, у результаті чого прийменники комп'ютер перекладає автономно і тому неправильно, наприклад (табл. 2).

Усунення такого типу помилок під час перекладу повинно супроводжуватися залученням керування повнозначних вхідних і вихідних одиниць у словнику.

5. Порушення зв'язків узгодження й керування. Це найбільш поширена помилка під час машинного перекладу, оскільки вона може бути викликана збоєм у роботі кожного з блоків системи перекладу – морфологічного, синтаксичного, словотворчого. Основні причини порушення узгодження або керування слів такі:

1) у словнику не задане відмінкове керування (керівного) слова: наприклад, словосполучення «*System simulation*» перекладається САП як «*модельювання системою*», а виправлення редактора – «*модельювання системи*»;

2) у словнику не зафіксоване прийменникове керування: наприклад, речення «*Involve in subsequent planning stages*» перекладається САП як «*включати в наступних планувальних етапах*», виправлення редактора – «*включати в наступні етапи планування*»;

3) у словнику не описане керування окремих частин мови – займенників, прислівників, числівників: наприклад, «*20 objects*» під час перекладу САП – «*20 об'єкти*», виправлення редактора – «*20 об'єктів*»;

4) недостатньо врахований чинник узгодження закінчень в алгоритмах опрацювання пасивних конструкцій дієприслівникових і дієприкметникових зворотів [3].

6. Труднощі під час перекладу пасивних конструкцій. У книжних стилях російської мови широко використовують трикомпонентні пасивні конструкції, утворені:

1) іменником називного відмінку для позначення об'єкта дії;

2) дієсловом недоконаного виду пасивного стану, який закінчується на *-ся*;

3) іменником орудного відмінку, що визначає суб'єкт дії. Незважаючи на те, що згаданий тип пасивних конструкцій для української мови нетиповий, він досить часто вживається в наукових текстах, зокрема, в авторефератах, дисертаціях, наукових статтях тощо. Все ж таки перевагу необхідно надавати активним конструкціям, оскільки вони більш притаманні та природніші для синтаксису сучасної української літературної мови й української загальнонародної мови. З-поміж пасивних умовитованим є лише використання конструкцій з пасивними дієприкметниками доконаного виду, оскільки вони є проміжною ланкою в перетворенні особових речень у безособові для позначення результату [2, с. 41].

Зважаючи на те, що на сучасному етапі розвитку машинний переклад не перетворює пасивні конструкції в активні, ці помилки також виникають, наприклад (табл. 3).

Усунення помилок під час перекладу пасивних конструкцій має супроводжуватися упорядкуванням їх синтаксичних і лексичних еквівалентів українською мовою та змінами в алгоритмічних процедурах синтезування дієприкметників в електронних словниках.

Висновки. Проаналізувавши особливості машинного перекладу, можна зробити висновок, що після машинного перекладу фахівцями цієї сфери необхідно обов'язково переглядати та редагувати такий текст з метою усунення помилок, які виникли під час «автоматичного перекладу». Комп'ютер не може замінити перекладача. Він не розуміє повною мірою зміст тексту, не спроможний враховувати семантичні

Таблиця 2

Російський текст	Текст, перекладений програмою «Google Перекладач»	Відредагований після машинного перекладу текст
<i>По техническим причинам Работают по многу лет После прочтения диссертации, оппонент По заказу По закону</i>	<i>По технічним причинам Працюють по багато років Після прочитання дисертації, опонент За замовленням За законом</i>	<i>Через технічні причини Працюють багато років Прочитавши дисертацію, опонент На замовлення Згідно із законом</i>

Таблиця 3

Російський текст	Текст, перекладений програмою «Google Перекладач»	Відредагований після машинного перекладу текст
<i>план составляется комиссией отдельно пишутся дефис не ставится</i>	<i>план складається комісією окремо пишуться дефіс не ставиться</i>	<i>комісія складає план окремо пишемо (-уть) дефіс не ставимо (-ять)</i>

відтінки значення. Мислення як такого під час машинного перекладу не відбувається: речення розчленовують на частини мови, в ньому виділяють стандартні конструкції, слова і словосполучення перекладають за словниками, що розміщені в пам'яті машини. Надалі перекладені частини мови поєднуються за правилами іншої мови в реченні. На сучасному етапі розвитку програми перекладу вдосконалюються. Ймовірно, в майбутньому з'являться системи перекладу, які стануть помічниками в перекладацькій роботі. Проте на сьогодні машинний переклад є лише допоміжним інструментом у діяльності перекладача.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабори́га С. Машинний переклад / С. Бабори́га // Філологічні студії: [наук. часопис] / за ред. В. Зубович; Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2007. – № 1/2. – С. 299–303.
2. Городенська К. Із найновіших рекомендацій щодо складних уживань в українській мові / К. Городенська, Н. Кочукова, Г. Куцак. – К.: Слов'янськ, 2006. – 83 с.
3. Конспект лекцій з курсу «Системи автоматизованого перекладу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://compiko.lviv.ua/filolog/kurs_lecture_SAP_mod1.pdf.
4. Міщенко А. Машинний переклад у контексті сучасного науково-технічного перекладу / А. Міщенко // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – Харків, 2013. – № 1051. – С. 172–180.
5. Попова Л. Глобалізація і переклад: підготовка перекладачів / Л. Попова // Язык и культура в эпоху глобализации: сборник научных трудов первой Международной научной конференции «Язык и культура в эпоху глобализации». – СПб.: Изд-во СПбГЭУ, 2013. – С. 168–172.
6. Ткачук В. Теорія і практика машинного перекладу: [навч. посібник до курсу теорії і практики перекладу] / В. Ткачук, Г. Чумак. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 72 с.
7. Франчук Н. Комп'ютерний переклад / Н. Франчук // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія «Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання»: збірник наукових праць. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. – № 8(15). – С. 185–190.
8. Черемська О. Проблеми термінологічного нормування в економічній сфері на сучасному етапі / О. Черемська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://science.crimea.edu/zapiski/2011/filologiya/uch24_22fn/0088.pdf.
9. Черемська О. Ненормативне калькування як проблема перекладу термінологіки економічної сфери / О. Черемська // Лінгвокультурний дискурс у парадигмі професійної освіти: збірник матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф. (5 березня 2015 р., м. Київ). – 2015. – С. 208–215.